

El sindicalisme rabassaire a la comarca d'Igualada*

Jordi PLANAS

Centre d'Estudis Antoni de Capmany
Universitat de Barcelona

El sindicalismo rabassaire en la comarca de Igualada

RESUMEN

El sindicalismo *rabassaire* dejó poco rastro documental después de su forzada desaparición como consecuencia del desenlace de la Guerra Civil, y de la represión y el exilio de sus militantes. Es seguramente por esta razón que este movimiento sindical todavía ha recibido escasa atención de la historiografía. Este trabajo pretende ser una aportación a este tema todavía bastante desconocido, a partir del estudio de una de las comarcas de Cataluña donde, gracias al contrato de *rabassa morta*, la especialización vitivinícola fue más destacada y, en consecuencia, el movimiento *rabassaire* también estuvo más presente.

The rabassaire unionism in the region of Igualada

ABSTRACT

Little documentary trace was left of *rabassaire* unionism after its forced disappearance as a result of the outbreak of the Spanish Civil War, and the repression and exile of its militants. This movement has not received much attention from historiography for this reason. This article is a contribution to this still relatively unknown topic, based on the study of one of the regions of Catalonia where thanks to *rabassa morta* contracts, the specialisation in viticulture became increasingly common and the *rabassaire* movement was consequently also more prevalent. The article traces the evolution of the *ra-*

* El meu primer agraïment és per a l'enyorat Francesc Valls, amb qui no sols vaig poder discutir llargament sobre el problema rabassaire, sinó també col·laborar en alguns treballs i, en fi, aprendre'n molt. Agraïxo també al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, i especialment a Miquel Gutiérrez, la invitació a participar en aquest volum d'homenatge. Jordi Pomés i Raimon Soler, que han treballat amb profunditat sobre el sindicalisme rabassaire, han tingut l'amabilitat de llegir un primera versió de l'article i de fer-hi encertades observacions que n'han millorat la versió final. Finalment, la recerca ha pogut comptar amb l'ajut dels projectes d'investigació subvencionats pel Govern espanyol (RTI2018-093970-B-C33) i la Generalitat de Catalunya (2017 SGR 1466).

El artículo traza la evolución del sindicalismo *rabassaire* en la comarca de Igualada desde la crisis de la filoxera hasta el estallido de la Guerra Civil, destacando a sus protagonistas, algunos de los cuales hicieron contribuciones significativas al conjunto del movimiento *rabassaire*, y sus conexiones con el republicanismo y el cooperativismo agrario.

PALABRAS CLAVE: sindicalismo *rabassaire*, acción colectiva, republicanismo, cooperativismo agrario, comarca de Igualada.

bassaire unionism in the region of Igualada from the phylloxera crisis to the outbreak of the Spanish Civil War, highlighting its central figures, some of whom made significant contributions to the *rabassaire* movement as a whole, and its connections with republicanism and the agrarian cooperative movement.

KEYWORDS: *rabassaire* unionism, collective action, republicanism, agrarian cooperativism, Igualada region.

INTRODUCCIÓ

Malgrat la seva importància, a dia d'avui el sindicalisme *rabassaire* és encara un tema força desconegut. L'estudi més complet, el va portar a terme Jordi Pomés en la seva tesi doctoral, ara ja fa més de vint anys, i no va estudiar el període de la Segona República, quan el sindicalisme *rabassaire* va tenir la màxima implantació i la seva activitat fou més rellevant.¹ Des d'aleshores s'han fet algunes contribucions importants, però encara ens en falten molts detalls.² En bona part, això s'explica per l'escassetat de fonts primàries: les característiques del mateix moviment social, la falta de conservació dels seus arxius i la repressió i l'exili que van patir els seus principals dirigents, van contribuir a deixar-ne pocs rastres.

És per aquesta raó que, des de la història d'àmbit més proper, especialment en aquelles comarques en què la vinya va tenir una presència destacada, es poden fer algunes aportacions per omplir aquest buit. Aquest és l'objectiu d'aquest article, que utilitza una de les comarques de Catalunya en les quals, gràcies al contracte de rabassa morta, l'especialització vitivi-

1. J. POMÉS: *Sindicalisme pagès i republicanisme popular a Catalunya, 1918-1930. La Unió de Rabassaires: entre el radicalisme obrerista i la via cooperativista*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 1998. El seu treball va ser publicat de forma pràcticament íntegra en el volum que es referenciarà en aquest article: J. POMÉS: *La Unió de Rabassaires*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
2. Entre les contribucions recents, cal destacar R. SOLER-BECERRO, *Viticultura, desigualtat i conflicte agrari. La lluita per la terra a la Catalunya vitícola, 1900-1936*, Tarragona, Publicacions URV — VINSEUM, 2019.

nícola va ser més destacada.³ La regió del Penedès, en la qual s'inscriu una part de la comarca d'Igualada, va ser el centre neuràlgic del sindicalisme rabassaire i, més concretament, de la Unió de Rabassaires a partir de la seva fundació l'any 1922. El sindicalisme rabassaire va ser, per tant, molt present en aquesta comarca des del final del segle XIX fins als anys 1930, i alguns dels seus homes van fer contribucions significatives al conjunt del moviment rabassaire. Aquest article en ressegueix algunes, tot i que és segur que d'altres queden a la penombra, a l'espera que treballs d'àmbit més local hi puguin posar una mica més de llum.

LA MOBILITZACIÓ RABASSAIRE AL FINAL DEL SEGLE XIX

Al final del segle XIX, la destrucció de les vinyes per la fil·loxera va abocar molts rabassaires a abandonar les terres i emigrar a Igualada o a Barcelona, en cerca d'una ocupació alternativa.⁴ Altres, però, van romandre a les seves terres i van lluitar per mantenir els drets sobre unes vinyes que en molts casos havien explotat durant generacions, fet que donà lloc a una de les més intenses agitacions agràries que s'havien produït a Catalunya des de les revoltes dels remences.⁵ En aquesta lluita van conviure les formes tradicionals de protesta de la pagesia, com ara els atacs anònims a la propietat, amb una progressiva organització del sindicalisme pagès de classe amb l'ajuda del republicanisme federal.⁶

3. F. VALLS: *La dinàmica del canvi agrari a la Catalunya interior: l'Anoia, 1720-1860*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
4. J. COLOMÉ i F. VALLS-JUNYENT: «Las consecuencias demográficas de la crisis filoxérica en la región vitícola del Penedès (Cataluña)», *Historia Agraria* 57, 2012, p. 41-76. Vegeu també J. COLOMÉ: *Terra de ceps. Especialització vitivinícola i món rabassaire a les comarques de l'Anoia i l'Alt Penedès al segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2019.
5. E. GIRALT: «El Conflicto “Rabassaire” y la Cuestión Agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista de Trabajo* 3, 1964, p. 51-72. Vegeu també A. BALCELLS: *El problema agrari a Catalunya, 1890-1936: la qüestió rabassaire*, Barcelona, Nova Terra, 1968; J. POMÉS: *La Unió...*; J. COLOMÉ, J. PLANAS, R. SOLER-BECERRO i F. VALLS-JUNYENT: «The Rabassaire Struggle: Long-term Analysis of a Social and Political Movement», *International Review of Social History* 63/1, 2018, p. 1-27; R. SOLER-BECERRO, *Viticultura, desigualtat i conflicte...*
6. A. LÓPEZ ESTUDILLO: «Federalismo y mundo rural en Cataluña (1890-1905)», *Historia Social* 3, 1989, p. 17-32; J. COLOMÉ: «Las formas tradicionales de protesta en las zonas vitícolas catalanas durante la segunda mitad del siglo XIX», *Noticiero de Historia Agraria* 13, 1997, p. 125-141; J. COLOMÉ: «Conflicto y sociedad en la Cataluña vitícola (1880-1910)», *Historia Social* 83, 2015, p. 91-111; J. COLOMÉ: *Terra de ceps...*

A la comarca d'Igualada, ja trobem les primeres notícies d'aquest incipient sindicalisme pagès durant el Sexenni Democràtic (1868-1874).⁷ En concret, consta l'existència a Capellades i Masquefa d'organitzacions de treballadors agrícoles adherides a la Unió de Treballadors del Camp (UTC), un sindicat agrícola fundat el 1871 i integrat com a unió d'ofici dintre la Federació Regional Espanyola de l'Assemblea Internacional de Treballadors, que va desaparèixer l'any 1874 quan es va prohibir la Internacional. Uns anys després, les societats de treballadors agrícoles del Bruc, Masquefa i Piera s'adheriren a la Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya (LVRC), fundada a Rubí l'any 1882 i que només es va mantenir activa durant uns mesos a causa de la forta repressió política i sindical. Ja durant la crisi fil·loxèrica, sabem que les societats de Capellades, Masquefa, Odena i Piera es van adherir a la Federació de Rabassaires, coneguda oficialment com la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola (FTARE), que va restar activa entre 1893 i 1896, i que segons *El Panadés Federal* va arribar a aplegar fins a vint mil pagesos de les comarques de Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú, el Vendrell, Igualada i Valls.⁸ Si donéssim crèdit a aquesta xifra, seria la major expansió del moviment rabassaire fins als anys 1930.

Troblem algunes notícies de l'activitat de la FTARE a la comarca d'Igualada, i de la seva estretíssima relació amb el republicanisme federal, a *El Panadés Federal*, l'òrgan de premsa dels republicans federals de Vilafranca del Penedès.⁹ El seu director, Isidre Rius Font, va ser un dels impulsors de la FTARE, i en el seu congrés fundacional, celebrat a Vilanova i la Geltrú l'octubre de 1893, fou elegit secretari general de l'organització. Isidre Rius era boter a Vilafranca del Penedès i, a més de participar en la Federació d'Oficials Boters ja des del 1885 (13è congrés celebrat a Vilanova i la Geltrú), a partir de 1891 va destacar per la seva defensa de les reivindicacions dels rabassaires.¹⁰ Militant del Partit Republicà Federal, va ser secretari del Comitè Republicà Democràtic Federal de Vilafranca del Penedès, i en les seves campanyes en favor dels rabassaires va visitar sovint les localitats

7. POMÉS: *La Unió...*, p. 541. Vegeu també A. LÓPEZ ESTUDILLO: «Federalismo y mundo rural...» i A. MAYAYO: *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*, Catarroja-Barcelona, Afers, 1995, p. 64-70.

8. *El Panadés Federal*, 28-4-1894.

9. Agraïixo a Raimon Soler Becerro que m'hagi facilitat la consulta d'aquest periòdic.

10. R. SOLER-BECERRO: «Isidre Rius i Font», Comissió Memòria: <https://comissiomemoria-vilafranca.wordpress.com/2018/10/05/isidre-rius-1-font-1856-1919/> (consulta: 10-4-2020); M. RAMISA, «Isidre Rius i Font», Els diputats de la Mancomunitat de Catalunya: <http://diputatsmancomunitat.cat/mancomunitat/content/rius-1-font-isidre> (consulta: 10-4-2020).

de la Conca d'Òdena i del vessant penedesenc de la comarca d'Igualada. Per exemple, sabem que el novembre de 1892 va passar per Igualada i va celebrar una reunió a Tous, en la qual es parlà de la rabassa morta i de la parceria, i també es reuní amb una delegació de la Poble de Claramunt.¹¹ El febrer de 1893 Isidre Rius va celebrar reunions amb els nuclis federals de Cabrera d'Anoia i del Bedorc (Piera).¹² El 2 d'abril va participar en una festa republicana a Capellades, on els republicans de la localitat, dels pobles del voltant i de la capital comarcal, amb els seus estendards i acompanyats d'una orquestra que tocava *La Marsellesa*, s'adreçaren a la sala d'actes del centre dels republicans federals.¹³ El mes de juny Isidre Rius va visitar Igualada i Carme amb l'objectiu de rebatre unes calúmnies que circulaven sobre ell, segons les quals s'havia venut als propietaris, segurament perquè en el seu activisme social i polític es va caracteritzar per defensar els interessos dels treballadors des de posicions moderades.¹⁴

Un altre dels dirigents del Partit Republicà Federal i de la Federació de Rabassaires que també trobem molt actiu als municipis del vessant penedesenc de la comarca d'Igualada fou Isidre Claramunt, també de Vilafranca del Penedès, que va presidir la FTARE els anys 1893 i 1894.¹⁵ Sabem que el 15 de gener de 1893 Isidre Claramunt va participar en una reunió a la Llacuna, juntament amb dos altres republicans federals de Vilafranca, Jaume Armengol i Joan Saumell. Pocs dies després, aquest últim va participar en una reunió a Masquefa, amb la presència d'un comitè del Partit Republicà Federal i dels pagesos de la localitat.¹⁶ Van participar també en la reunió el dirigent rabassaire Joan Tarrida, que fou l'organitzador de la secció de la FTARE a Sant Sadurní d'Anoia, i l'històric dirigent republicà Baldomer Lostau, que es presentava com a candidat del Partit Federal per Vilafranca del Penedès a les eleccions generals del 5 de març de 1893.¹⁷ Joan Tarrida

11. *El Panadés Federal*, 19-11-1892.

12. *El Panadés Federal*, 25-2-1893.

13. *El Panadés Federal*, 15-4-1893. Sobre els republicans federals d'Igualada, vegeu R. SOLER BECERRO: «El Centre Republicà d'Igualada i el republicanisme a l'Anoia, 1893-1936», *Miscellanea Aqualatensis* 16, 2015, p. 13-69.

14. *El Panadés Federal*, 3-6-1893 i 24-6-1893.

15. M. T. MARTÍNEZ DE SAS, P. PAGÈS BLANCH (coord.): *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000, p. 389.

16. *El Panadés Federal*, 4-2-1893.

17. Baldomer Lostau era diputat provincial de Barcelona quan el setembre de 1869 va encapçalar la insurrecció federal a Igualada. Exiliat després a França, s'adherí a la Primera Internacional. Fou elegit per primera vegada diputat a Corts per Gràcia l'any 1871 i després va ser altra vegada membre de la Diputació de Barcelona, des d'on va promou-

s'adreçà als pagesos per insistir en la necessitat que tenien d'associar-se i per demanar-los «que acercándose las elecciones para Diputado a Cortes, voten la candidatura republicana de D. Baldomero Lostau, puesto que siempre han dado pruebas de ser verdaderos patriotas, y que como hijos del trabajo prometíase defenderían las urnas su dignidad y honradez rechazando toda clase de promesas que estos criminales de oficio y ladrones de actas les pudieran hacer»; Baldomer Lostau, al seu torn, elogià «el proceder de los trabajadores del campo, mediante cuya virilidad y concienzudo criterio, se permitía vislumbrar el pronto advenimiento de nuestros ideales».¹⁸

Poc abans de celebrar-se aquestes eleccions, va tenir lloc a Piera un míting en què van participar, amb els seus estendards, representants de Masquefa (Joan Badia, Ramon Parera i Pius Matas) i de Cabrera d'Anoia, a més de les localitats del mateix municipi de Piera de Sant Jaume Sesoliveres (Just Bartomeu i Josep Torrents), el Bedorc i Can Canals (Joan Canals i Josep Domènech). Van intervenir-hi com a oradors Manuel Mont, que era el president del comitè local de Piera, Pius Matas, de Masquefa i Joan Llopart, també de Masquefa, «el cual, después de dirigir un saludo a los agricultores todos, se extendió en diferentes y atinadas consideraciones sobre la rabassa».¹⁹ En un acte a Sant Pere de Riudebitlles en el qual van participar Pere Piqué Llopart, de Cabrera d'Anoia, i Isidre Almirall, de Piera, es va fer «una grande defensa de las sociedades que para el apoyo mutuo se han creado a fin de auxiliarse».²⁰ Com es veu, doncs, republicans federals i rabassaires actuaven plegats, i encara que enmig de la campanya electoral les qüestions polítiques tinguessin un lògic protagonisme, les reivindicacions dels rabassaires i la necessitat d'associar-se no quedaven mai al marge.

El moviment rabassaire va tenir enfront les associacions de propietaris rurals, que també proliferaven en aquests darrers anys del segle XIX. A la comarca d'Igualada hi havia, en primer lloc, el Centre Agrícola, que s'havia constituït el 1888 a partir de l'Associació de Propietaris Rurals del partit judicial d'Igualada, creada el 1879, i que tenia una vinculació molt estreta amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), l'associació que agrupava els grans propietaris rurals catalans.²¹ El Centre Agrícola

re l'efímera proclamació de l'Estat Català dins la Federació Espanyola el març de 1873.

18. *El Panadés Federal*, 25-2-1893.

19. *El Panadés Federal*, 25-2-1893.

20. *El Panadés Federal*, 11-8-1894.

21. J. PLANAS: *Viticultura i cooperativisme. La comarca d'Igualada, 1890-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 14-15.

d'Igualada va restar actiu fins al 1899, en què va participar en la creació de la Federació Agrícola Catalana impulsada per l'IACSI.

Aquesta federació, que des del 1902 es va estendre a les Illes Balears i passà a denominar-se Federació Agrícola Catalano-Balear (FACB), pretenia agrupar entorn de l'IACSI les associacions agràries que aleshores es començaven a difondre com a cooperatives agrícoles. L'organització de cooperatives de caire interclassista va ser també una estratègia dels propietaris per debilitar el moviment pagès autònom dels rabassaires.²² És per això que la FTARE, en la conferència celebrada al Vendrell el 21 de juliol de 1895, va acordar l'expulsió de les seccions i dels federats que s'adherissin «a las Cámaras Agrícolas o a sus tendencias» i es disposà a combatre les federacions agràries de caràcter mixt que els propietaris estaven impulsant «para romper la disciplina social de los trabajadores» i «reducir nuestras fuerzas a auxiliares de sus intenciones».²³

COOPERATIVISME I SINDICALISME RABASSAIRE AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XX

Després de la intensa mobilització del final del segle XIX, el sindicalisme rabassaire va decaure. La repressió governamental i les iniciatives associatives de caire interclassista que promovien els propietaris van disminuir la capacitat organitzativa dels rabassaires. D'altra banda, per a la replantació de les vinyes s'havien d'establir uns nous pactes entre propietaris i rabassaires, i les reiterades crisis de malvenda del vi a partir de la primera dècada del segle XX, van donar lloc a una mobilització més transversal del conjunt dels vinyaters, tots afectats per la davallada dels preus del vi.²⁴

Tanmateix, l'any 1904 ja es constituí una nova Federació de Rabassaires (FR) impulsada per Jaume Ferrer Cabra, que en el seu manifest *Rabassaires a defenderse!* animava els rabassaires a organitzar-se per fer front al

22. J. PLANAS: «El Instituto Agrícola Catalán de San Isidro y la organización de los intereses agrarios (1880-1936)», *Revista española de estudios agrosociales y pesqueros* 217, 2008, p. 13-48.

23. Citat a A. LÓPEZ ESTUDILLO: *La Federación de Trabajadores Agrícolas de la Región Española, un episodio de organización y conciencia del campesinado catalán: 1893-1897*, Barcelona (inèdit).

24. J. PUJOL: «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935», *Recerques* 15, 1984, p. 57-78; J. PLANAS: «State intervention in wine markets in the early twentieth century: Why was it so different in France and Spain?», *Revista de Historia Económica* 35/2, 2017, p. 175-206.

«conflicto que en mal hora ha promovido la Federación de Propietarios Agrícola Catalana-Balear —en al·lusió a la FACB—, sólo con la *sana intención*, según ellos, de proteger la Agricultura». Es referia a una iniciativa de la FACB «para conseguir la modificación del artículo 1.565 de la Ley de enjuiciamiento civil, que, entrañando el concepto *se procederá al deshauccio de los inquilinos, colonos y arrendatarios*, quieren, ellos, que en dicho artículo vayan incluidos los *parceros* [...] para que más impunemente puedan despojar al cultivador de la tierra, al verdadero *rabassaire*».²⁵ L'any 1902, una sentència del Tribunal Suprem en contra del desnonament d'un parcer que aplicava els articles que en la Llei d'Enjudiciament Civil i en el Codi Civil es referien a les societats i considerava el contracte de parceria com un contracte de societat entre el propietari i el parcer, havia causat una autèntica commoció entre els propietaris, els quals s'afanyaren a reaccionar i a promoure un debat en el món jurídic per canviar aquella interpretació.²⁶

A l'hora que reproduïa el manifest de Jaume Ferrer Cabra, *La Publicidad* posava el periòdic a disposició de la seva campanya, tot afirmant que «parece que resurge en la comarca del Panadés la cuestión llamada de los rabassaires, que tanto ruido metió años atrás [...] la *defunción* extendida por la burguesía cruel [de la FTARE] fué vana quimera y el óbito de muerte de los colonos que imaginaran los propietarios ha resultado letra engañosa [...] El alma rebelde da señales de vida [...] La primera piedra sobre la que ha de descansar el edificio salvador ya está colocada».²⁷

Una setmana després de la redacció d'aquell manifest, signat a Vilafranca del Penedès el 16 d'abril de 1904, ja es celebrà a l'Ateneu Obrer Vilafranquí un míting amb la participació de delegats de moltes poblacions de l'Alt i el Baix Penedès;²⁸ però el moviment rabassaire aviat es va estendre més enllà del Penedès i al començament de maig ja s'havien sumat a la federació «la comarca de Igualada, la del Vallés, la del Llobregat, la de Sitges, conca de Barberà comprendiendo la comarca de Valls, gran parte del Campo de Tarragona y otras».²⁹ Al final del mes de maig havia de tenir lloc al Vendrell el congrés anual de la FACB i van voler-hi celebrar al mateix temps un míting de la FR; però sembla que la presència del Ministre d'Agricultura en el congrés de la FACB va impedir-ho i convocaren una altra reu-

25. *La Publicidad*, 25-4-1904.

26. Vegeu R. CONGOST: «Pairalisme, història del dret i història de les relacions al camp català», *Estudis d'Història Agrària* 12, 1998, p. 43-75.

27. *La Publicidad*, 25-4-1904.

28. R. SOLER: *Viticultura, desigualtat i conflicte...*, p. 166.

29. *La Publicidad*, 10-5-1904.

nió el 29 de juny a Masquefa, en la qual ja hi havia una secció adherida a la FR.³⁰ Hi van concórrer delegacions de Piera, Beguda Alta, Sant Esteve Sesrovires, Martorell i Sant Llorenç d'Hortons, entre altres, i van intervenir-hi el delegat de Martorell Jaume Martrat i, de Vilafranca del Penedès, Pere Llopart, Isidre Claramunt i Jaume Ferrer Cabra. Aquest últim presidí l'acte i es va felicitar perquè «la idea que tuvo de iniciar la federación de *rabassaires* va tomando incremento en todos los sitios».³¹

Aquest intent d'organitzar un nou gran sindicat rabassaire s'acabaria diluint; però molt poc després, el 1907, va sorgir la Federació de Rabassers de Catalunya (FRC), que va tenir continuïtat fins a la creació de la Unió de Rabassaires l'any 1922.³² Es va crear des de Martorell, on Jaume Ferrer Cabra s'havia traslladat a viure, sota l'impuls de la Unió Agrícola Cooperativa Martorellenca, una cooperativa agrícola i de consum vinculada al republicanisme que funcionava des del 1902. Tot i que es va fundar amb l'objectiu de convertir-se en una organització d'abast nacional, el seu àmbit d'influència es va limitar al que Jordi Pomés anomenà la «comarca sindical de Martorell»,³³ en la qual, de la comarca d'Igualada, s'hi inscriurien els municipis del Bruc, Capellades, Castellolí, Hostalets de Pierola, Masquefa, Piera, la Pobla de Claramunt i Vallbona d'Anoia. No tenim notícia d'adhesions d'aquestes localitats a la FRC, però consta que l'any 1916 s'hi integrà la Societat local de Rabassers de Cabrera d'Anoia.³⁴

Fou des de la FRC que al començament dels anys 1920, com a resultat d'una creixent mobilització, s'aconseguí crear la Unió de Rabassaires, que inicialment tingué com a president Jaume Martrat, fundador i president ininterrompudament de la FRC. Fou aleshores que a la comarca d'Igualada van tornar a crear-se sindicats de rabassaires. En una clara línia de continuïtat amb la mobilització del final del segle XIX, els primers es van crear a Piera i Masquefa, les dues localitats de la comarca on el moviment rabassaire havia estat més arrelat, i s'adheriren a la Unió de Rabassaires.³⁵

Tanmateix, aquestes entitats no es creaven del no res. Tal com han

30. *La Publicidad*, 28-6-1904.

31. *La Publicidad*, 3-7-1904. En aquest acte es llegí una carta d'adhesió a l'acte del diputat a Corts per Sant Feliu de Llobregat Josep Lletget Sardà, de la Unió Republicana, «ofreciéndose a los rabassaires, con cuyas aspiraciones se encuentra identificado».

32. Vegeu, J. POMÉS: «El sindicalisme rabassaire a Martorell (1907-1923). La Federació de Rabassers de Catalunya», *Materials del Baix Llobregat* 2, 1996, p. 19-28, i també SOLLER: *Viticultura, desigualtat i conflicte...*, p. 168-171.

33. POMÉS: *La Unió...*, p. 110-119.

34. POMÉS: «El sindicalisme rabassaire...», p. 24.

35. *La Terra*, 15-12-1922 i 15-4-1923.

posat en relleu alguns estudis, abans de la creació de la Unió de Rabassaires el moviment rabassaire va trobar en el cooperativisme una de les seves formes d'organització en l'àmbit local.³⁶ El cooperativisme agrari va tenir una difusió important durant el primer terç del segle xx i va tenir un caràcter multifuncional, amb entitats que portaven a terme funcions cooperatives, mutuels, recreatives i sovint també reivindicatives.³⁷ La comarca d'Igualada constitueix un bon exemple d'aquest caràcter multifuncional del cooperativisme agrari del primer terç del segle xx.³⁸ A continuació se n'ofereixen alguns exemples que posen en relleu la concomitància entre el cooperativisme i el sindicalisme rabassaire.

Fa ja uns quants anys, amb en Francesc Valls vàrem resseguir els orígens del sindicalisme rabassaire als Hostalets de Pierola a partir d'una cooperativa fundada l'any 1915.³⁹ Era inicialment una modesta cooperativa de consum que subministrava adobs, sulfats, sofres i també queviures des d'un domicili particular, però cinc anys més tard els divuit socis inicials ja s'havien convertit en una seixantena i l'entitat va emprendre la construcció d'un local propi en el qual, a més del magatzem, hi havia un forn de pa, un cafè i fins i tot un teatre. La iniciativa, que havia partit de la petita pagesia local, acabaria tenint un paper fonamental en la vida associativa i política de la localitat. En un dels seus espais, el 1921 s'hi establí el Foment Recreatiu dels Hostalets de Pierola, i poc temps després ho va fer també la Societat Mútua de Sant Isidre. Ambdues entitats sorgien en competència amb altres entitats promogudes pels propietaris benestants de la localitat, com ara el

36. POMÉS: *La Unió...*; SOLER-BECERRO, *Viticultura, desigualtat i conflicte...* i «El cooperativisme rabassaire al Penedès durant el primer terç del segle XX», *Estudis d'Història Agrària* 29, 2017, p. 187-219.
37. Sobre el caràcter multifuncional de les cooperatives agrícoles, vegeu A. MAYAYO: «El naixement del moviment coooperatiu a la Conca de Barberà», *Estudis d'Història Agrària*, 5 (1985), p. 133-155; A. GAVALDÀ: *L'associacionisme agrari a Catalunya. (El model de la Societat Agrícola de Valls: 1888-1988)*, 2 vols., Valls: IEV, 1989; A. MAYAYO: *De pagesos a ciutadans...*, p. 31 i ss., i J. SANTESMASES: *El cooperativisme agrari a Vila-rodonà (1893-1939). Un exemple d'estructuració econòmica, social i política en la Catalunya vitivinícola*, Vila-rodonà, Centre d'Estudis del Gaià, 1996.
38. J. PLANAS: «Características y factores explicativos del primer cooperativismo agrario: el ejemplo de una comarca vitivinícola catalana», *CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa* 80, 2014, p. 111-135.
39. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires. Dinàmica associativa i conflictivitat social. Els Hostalets de Pierola (1890-1939)*, Vic, Eumo Editorial / Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2011. Vegeu també J. PLANAS i F. VALLS: «Associacionisme, cooperativisme agrari i conflictivitat social en un nucli rabassaire: els Hostalets de Pierola al primer terç del segle xx», *Miscellanea Aqualatensia* 13, 2009, p. 409-438.

Casal Català i la Germandat de Socors Mutus de Sant Sebastià, de la mateixa manera que la Cooperativa Agrícola de Pierola va veure sorgir com a alternativa el Sindicat Catòlic Agrícola dels Hostalets de Pierola. Es produí, doncs, un veritable dualisme associatiu en una localitat que aleshores comptava amb poc més d'un miler d'habitants.⁴⁰ Pocs dies després de la proclamació de la Segona República, el Foment Recreatiu es convertí en una secció local d'ERC i el Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires, que es creà l'any 1932, també s'instal·là a la seu de la Cooperativa. L'estreta vinculació entre la Cooperativa i el Sindicat de Rabassaires també explica que aquest no arribés a desenvolupar els serveis cooperatius, com altres van fer.

A Vallbona d'Anoia es produí un fenomen similar. L'any 1914 es va crear la Cooperativa Vallbonenca, que a més de queviures subministrava sofres, sulfats i altres productes per a l'activitat agrícola. Els seus dirigents formaven part de la petita pagesia local i, com succeí a Pierola, l'any 1921 els seus antagonistes van promoure la creació d'un sindicat catòlic agrícola com a entitat alternativa.⁴¹ Tanmateix, la Cooperativa Vallbonenca va continuar desenvolupant i ampliant les seves funcions, i quan l'any 1931 es constituí el sindicat rabassaire (la Societat de Pagesos de Vallbona), aquest tampoc va realitzar funcions cooperatives, atès que els pagesos de la localitat seguien proveint-se de productes agraris i de consum a la Cooperativa.

A Piera, en canvi, el sindicalisme catòlic va consolidar-se abans. L'any 1911 es van crear el Sindicat Agrícola de Piera i el Sindicat Agrícola de Sant Jaume Sesoliveres, ambdós adherits a la Federació Catòlica Agrària de Barcelona, i no va ser fins molt més tard que es va crear una cooperativa lligada al moviment rabassaire.⁴² Fins i tot un dels principals dirigents rabassaires de Piera, Josep Buil Bafaluy, va formar part de la junta directiva del Sindicat Agrícola de Piera l'any 1916, quan aquest estava presidit per Pere Isart Parera, un altre pagès que després, com veurem, també participaria activament en el sindicalisme rabassaire.⁴³

L'alternativa d'esquerres al cooperativisme catòlic va arribar a Piera al començament dels anys 1920. Segons la documentació oficial, la Cooperativa Agrícola Democràtica Pierenca va ser fundada el 14 d'abril de 1924;⁴⁴ però ja

40. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: «Desigualdad, asociacionismo y conflictividad social en un núcleo de la Cataluña rabassaire», *Historia Social* 72, 2012, p. 89-111.

41. J. PLANAS: *Viticultura i cooperativisme...*, p. 166-167.

42. J. PLANAS: *Viticultura i cooperativisme...*, p. 146-156.

43. Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya (AGDGC), Fons Associacions, exp. 6.909.

44. P. SOLÀ: *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993, p. 447.

havia començat a funcionar abans, perquè en la campanya per a les eleccions generals de 1923 ja va celebrar-s'hi un míting de presentació del candidat de la coalició d'esquerres al districte de Sant Feliu de Llobregat, Pere Álvarez Gonzalbo. Hi van assistir «nutridas representaciones de republicanos, rabassaires y particulares de San Lorenzo de Hortons, Masquefa, San Esteban Sasroviras, Vallbona, San Feliu, Piera y Hospitalet», i els oradors —entre els quals hi havia el president dels rabassaires de Piera, Josep Buil— van criticar durament la Lliga Regionalista «por ser una agrupación política que tiene por único ideal el defender a una casta privilegiada, valiéndose además del nombre de Cataluña», i van destacar «la necesidad de levantar en alto la bandera de las izquierdas, ya que en ella están grabadas las aspiraciones de los buenos republicanos, rabassaires, cooperativas, clases trabajadoras y demás estamentos sociales que luchan por la libertad y la cultura».⁴⁵

Un altre exemple de dualisme cooperatiu el trobem a Masquefa. La Caixa Agrícola de Masquefa va ser fundada l'any 1909 com una entitat que havia d'agrupar tots els agricultors de la localitat, tant propietaris com petits pagesos; però al cap d'uns anys la junta va quedar en mans d'aquests últims. La prova d'això és que a partir del 1917 n'era president Joan Bonastre, el qual, com veurem, fou un dels principals dirigents del moviment rabassaire a la comarca d'Igualada. El 1923, quan encara n'ocupava la presidència, un grup de socis va denunciar la «deficientísima» gestió de la junta directiva de la Caixa Agrícola, i van reclamar al Governador Civil de la província que «se sirva dar las oportunas órdenes al efecto de que queden en salvo los derechos e intereses de los asociados, totalmente postergados».⁴⁶

Dos anys abans, s'havia fundat a Masquefa una alternativa «de dretes» a la Caixa Agrícola. El Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Isidre de Masquefa era un sindicat catòlic, que operava comercialment amb la Federació Catòlica Agrària de Barcelona, i que, a més de subministrar adobs i altres productes agraris als seus socis, també podia «admitir depósitos en especie, anticipando sobre ellos cantidades que no excedan del 50 por 100 de su valor y al tipo de interés fijado para los préstamos en metálico».⁴⁷ Aquest sindicat s'havia creat per competir amb la Caixa Agrícola i entre els seus fundadors s'hi trobaven alguns dels qui havien promogut la denúncia contra aquesta última davant del Governador Civil.⁴⁸ Tal com amb en Fran-

45. *El Diluvio*, 18-4-1923.

46. AGDGC, Fons Associacions, exp. 5.927.

47. Arxiu Diocesà de Barcelona, Fons Entitats i Associacions Civils, Caixa 13, doc. 8: Estatutos del Sindicato Agrícola y Caja Rural de San Isidro de Masquefa, 1-2-1921, art. 4.

48. PLANAS: *Viticultura i cooperativisme...*, p. 182-184.

cesc Valls vàrem posar en relleu, aquest dualisme cooperatiu, amb entitats enfrontades que duplicaven els serveis en nuclis molt petits, donava lloc a ineficiències en la seva gestió econòmica i limitava el seu desenvolupament.⁴⁹

A Masquefa, l'any 1924 encara es creà un altra cooperativa, la Cooperativa Agrícola i de Consum de Masquefa, que tenia una orientació obrerista, atès que per formar-ne part calia ser un assalariat o bé, en el cas d'un pagès amb terres pròpies, «que no tenga obreros asalariados».⁵⁰ En fou president (1928-1929) i després secretari (1931) Josep Matas Fusté, que juntament amb Joan Bonastre va encapçalar el moviment rabassaire a Masquefa i va assistir a l'assemblea constituent de la Unió de Rabassaires el 6 d'agost de 1922.⁵¹ En aquest cas, doncs, de nou trobem la vinculació entre el sindicalisme rabassaire i el cooperativisme agrari.

EL MOVIMENT RABASSAIRE AL COMENÇAMENT DELS ANYS VINT

En la campanya per a la fundació de la Unió de Rabassaires (UR), el primer míting a la comarca d'Igualada va celebrar-se a Masquefa, que com hem vist era una localitat amb una llarga tradició de sindicalisme rabassaire. L'acte, que va tenir lloc el diumenge 16 d'abril de 1922 «ante una gran concurrencia», va ser presidit per J. Mas de Masquefa i va comptar amb les intervencions de Joan Bonastre de Masquefa, Josep Buil de Piera, Jaume Ferrer Cabra de Vilafranca del Penedès, Francesc Riera de Martorell i l'advocat i diputat a Corts Lluís Companys, que va fer una crida a la unió dels rabassaires perquè «no puedan ser arrojados de las viñas que ellos plantaron y cuidaron».⁵²

El diumenge següent, que era a més la diada de Sant Jordi, el míting rabassaire va celebrar-se a Piera, organitzat també per la FRC, atès que aleshores la UR encara no s'havia constituït oficialment. Va tenir lloc a la plaça de la vila «ante un gentío inmenso», i van intervenir-hi Jaume Martrat de Martorell (president de la FRC), Astre Janer de Sabadell, Francesc Riera

49. J. PLANAS i F. VALLS-JUNYENT: «¿Por qué fracasaban las cooperativas agrícolas? Una respuesta a partir del análisis de un núcleo de la Cataluña rabassaire», *Investigaciones de Historia Económica* 7/2, 2011, p. 310-321.

50. *Cooperativa Agrícola y de Consumo de Masquefa. Reglamento*, 1924, art. 2 (AGDGC, Fons Associacions, exp. 16.577).

51. Josep Matas també consta com un dels fundadors del Sindicat Agrícola de Sant Isidre de Masquefa (PLANAS: *Viticultura i cooperativisme...*, p. 184-186).

52. *El Diluvio*, 18-4-1922.

de Martorell, Jaume Ferrer Cabra de Vilafranca, i Lluís Companys, que «fue aclamado con ovaciones constantes y con extraordinario entusiasmo». Companys va parlar de la campanya que estaven portant a terme els rabassaires de les comarques de Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Martorell i Sabadell, i va afirmar que «ahora esta campaña va a ordenarse y disciplinarse para que tenga una más grande intensidad». Per aquesta raó, en la crònica del diari barceloní *El Diluvio* s'afirmà que «el acto de Piera no ha sido un mítin más. Fue la representación del trabajo agrícola reunido en Piera, para hacer acto de presencia y formalizar la decisión juramentada de ir a la lucha para alcanzar la victoria».⁵³

Lluís Companys va tornar a Piera el 22 d'octubre, en un míting en què també van intervenir Francesc Riera i Jaume Martrat de Martorell, Joan Bonastre de Masquefa, Josep Raventós de Sant Sadurní d'Anoia, i Josep Buil de Piera, els quals van fer una crida als pagesos de Piera perquè «contribuyan al esfuerzo nutriendo las filas de la Sociedad de Rabassaires para conseguir la obtención de mejoras y arrancar del poder público leyes que regulen con espíritu más justiciero y humano que las actuales las relaciones y contratos entre los propietarios del suelo y los trabajadores del mismo». Com que les adhesions a la recent creada UR no devien ser nombroses, Companys va criticar amb duresa «el egoismo y la hipocresía de una parte de los cultivadores de la tierra, que esperan que la redención se la lleven hecha los demás, para aprovecharse luego, pero que por egoismo o por cobardía, o por ambas cosas a la vez, vacilan en dar la cara resueltamente». Aquell mateix dia a la tarda els oradors es van traslladar al nucli de Sant Jaume Sesoliveres per fer-hi un altre míting, «causando extraordinaria impresión en los oyentes que, en gran parte, se inscribieron allí mismo como socios de la Unión».⁵⁴

Des del periòdic *La Terra*, que era l'òrgan de propaganda de la UR, s'explicava el canvi fonamental que en aquells darrers mesos s'estava portant a terme en l'organització del moviment rabassaire:

«La antigua Federación de Rabassaires había intentado varias veces hacer campaña a favor de los contratos de rabassa y aparcería, principalmente por las comarcas del Llobregat y Panadés. Nos habíamos encontrado, siempre que intentábamos una unión que emancipase a todos los obreros del campo, con las mismas trabas; a veces con la rivalidad política, otras con el miedo a que quedase alguno eliminado del radio, donde tenía unos cuantos

53. *El Diluvio*, 26-4-1922.

54. *El Diluvio*, 24-10-1922.

amigos de los que se servía para que votasen a fulano o para que no pactasen con zutano, y así se pasaban meses y años sin que se viese por parte alguna ningún rayo de buena fe, para llevar a los obreros del campo a una labor que fuese provechosa para la causa de todos. Y ha pasado que cuando más abatidos estábamos, los payeses, vino el despertar de todos y nos hemos juramentado como un solo hombre siendo demasiadas veces engañados y explotados. Hemos hecho una fuerza tan grande, que será necesario que los hombres políticos pongan atención en nuestros problemas para que los mismos se puedan resolver dentro de la mayor armonía, pues de lo contrario, creo que será necesario demostrar a la opinión que somos una fuerza y que estamos dispuestos a que se nos reconozcan nuestros derechos. Por esto hacemos esta campaña de organización y propaganda [...].⁵⁵

Aquesta nova organització del moviment rabassaire es va portar a terme a partir de la creació de societats locals, atès que la UR es constituí com a federació de societats, amb el nom oficial d'Unió de Rabassaires de Catalunya-Comitè Central, i l'afiliació dels pagesos era indirecta, a través d'una societat rabassaire o secció local de la UR.⁵⁶

La societat de rabassaires que va començar a funcionar a Piera l'any 1922 estava dirigida per Josep Buil Bafaluy (Piera, 1865-1937), que —segons la necrològica que li dedicà *La Terra*— fou «el primer organitzador dels rabassaires en els primers temps de la nostra Unió, l'any 1921. Quan Lluís Companys i uns quants amics seus escampaven la propaganda rabassaire per totes les contrades de Catalunya, el company Buil va ésser dels primers a treballar en les tasques a favor de les reivindicacions pageses, no sols al seu poble, sinó també per tota la comarca».⁵⁷ En l'acte fundacional de la UR va ser elegit membre del Comitè Central i ocupà el càrrec de vice-secretari des del 6 d'agost fins al 26 de novembre de 1922, en què passà a ocupar aquest càrrec Joan Bonastre.

Joan Bonastre Ferrer, de Masquefa, fou el màxim dirigent de la UR a la comarca d'Igualada durant els primers anys del sindicat.⁵⁸ Com hem vist més amunt, va presidir la Caixa Agrícola de Masquefa entre 1917 i 1924, és a dir, els anys de màxima conflictivitat i mobilització rabassaire abans de la Segona República, i va participar activament en la campanya de propaganda de la UR, no només a la comarca d'Igualada, en els mítings de Piera i de Sant Jaume Sesoliveres (22 octubre 1922), els Hostalets de Pierola i Vallbo-

55. *La Terra*, 15-12-1922.

56. POMÉS: *La Unió...*, p. 254-255.

57. *La Terra*, 15-5-1937.

58. Vegeu-ne una nota biogràfica a POMÉS: *La Unió...*, p. 570-571.

na d'Anoia (2 abril 1923) i Sant Jaume Sesoliveres (25 juliol 1923), sinó també en localitats d'altres comarques, com ara Martorell (2 abril 1922), Sant Llorenç d'Hortons (28 maig 1922), Sant Esteve Sesrovires (16 juliol 1922), Badalona (26 novembre i 10 desembre 1922), Vilobí del Penedès (31 desembre 1922), Guardiola de Font-rubí (4 febrer 1923), Vilafranca del Penedès (18 febrer 1923), Manresa (12 agost 1923), Abrera (8 setembre 1923), Esparreguera (8 setembre 1923), Badalona (4 maig 1924), Sant Llorenç d'Hortons (11 maig 1924) i Viladecavalls (25 maig 1924).⁵⁹

Joan Bonastre va ser, juntament amb Josep Matas, també de Masquefa, i Josep Buil, de Piera, un dels tres representants de la comarca d'Igualada que assistí a l'assemblea constituent de la UR, que va reunir a Barcelona una cinquantena de delegats el 6 d'agost de 1922.⁶⁰ En aquest acte fundacional Bonastre fou elegit membre del Comitè Central de la UR, i el 10 de desembre, quan el president Jaume Martrat i la seva junta van dimitir, va ser un dels pocs membres de la junta que fou reelegit.⁶¹ Bonastre va formar part del Comitè Central de la UR fins al 27 d'abril de 1924. També va ser membre del consell d'administració del periòdic *La Terra*, l'òrgan de premsa de la UR, i va intervenir en les comissions encapçalades per Lluís Companys que es desplaçaren a Madrid a negociar amb el Govern espanyol el febrer de 1923 i el març de 1924.⁶²

Tanmateix, en diverses ocasions va mostrar-se crític amb la direcció de la UR i fins i tot va haver de demanar disculpes públicament.⁶³ El juny de 1924 el Comitè Central va disoldre el Comitè de Propaganda, del qual ell formava part, i Bonastre, disconforme amb «el proceder arbitrario del presidente de la Unió [de Rabassaires]», va dimitir de la junta administrativa de *La Terra*.⁶⁴ Finalment, en l'assemblea de delegats del novembre de 1924 Ernest Ventós va presentar una proposició demanant la seva expulsió, que fou aprovada.⁶⁵

La seva expulsió va tenir a veure segurament amb divergències en l'estratègia sindical. Al costat d'altres dirigents de la UR, com ara Fèlix Duran Cañameras, Bonastre defensava una línia més conciliadora amb la Unió de Vinyaters de Catalunya (UVC), que pretenia millorar la situació dels vinyaters —rabassaires i propietaris— amb l'augment dels preus del vi

59. POMÉS: *La Unió...*, p. 558-561.

60. POMÉS: *La Unió...*, p. 256.

61. *La Terra*, 15-12-1922.

62. *La Terra*, 15-2-1923 i 29-3-1924.

63. *La Terra*, 11-8-1923.

64. *El Diluvio*, 23-7-1924.

65. *La Terra*, 15-11-1924.

i no a través de la redistribució de la renda de la terra.⁶⁶ Va ser per iniciativa de Joan Bonastre que després de la primera assemblea de la UR, el 6 de gener de 1923, la comissió que va traslladar les conclusions al Governador Civil de Barcelona va aprofitar per demanar-li mesures contra l'adulteració dels vins, que perjudicava els seus preus en el mercat. A les conclusions lliurades s'hi afegí després la següent conclusió addicional: «Es d'absoluta necessitat la exportació dels vins espanyols i el solucionar el problema que planteja a toda la producció vinícola nacional».⁶⁷ Gairebé al mateix temps, una comissió de la UVC també havia visitat el Governador Civil per interessar-se per la persecució del frau del vi i demanar-li que encarregués aquesta tasca al Servei Agronòmic. Fèlix Duran Cañameras, que sostenia que les estratègies de la UR i la UVC no eren incompatibles, va acabar abandonant la UR uns mesos abans que Bonastre, davant de la «disconformitat del Comitè en pes amb l'orientació excessivament personal que a llur actuació donava, i que no podia avalar ni fer-se'n solidari el Comitè de la Unió de Rabassaires».⁶⁸ El 1931, Fèlix Duran Cañameras i Joan Bonastre, juntament amb Jaume Martrat, van promoure la creació d'una Federació de Rabassaires alternativa a la UR, com veurem més endavant.

Després de l'expulsió de Bonastre, la representació de Masquefa a la UR va ser encapçalada per Josep Matas, que com hem vist ja havia participat en l'assemblea constituent de la UR. En un acte de propaganda de la UR a la Beguda Alta (Masquefa) el gener de 1925, la presidència va recaure en el delegat de Masquefa, Pere Esteba;⁶⁹ però en el manifest de la UR del juliol de 1925 ja era Josep Matas qui constava com a delegat de Masquefa.⁷⁰

Un altre dels activistes de la UR durant els primers anys del sindicat fou Joan Tetas, que encapçalà la societat de rabassaires que es fundà a Sant Jaume Sesoliveres el 29 de maig de 1923, adherida a la UR.⁷¹ Dos mesos més tard, el 25 de juliol, va protagonitzar-hi un segon míting de la UR juntament amb Bonastre. Aquell estiu encara se n'hi celebrà un altre el 15 d'agost, en què van intervenir alguns dels principals dirigents i propagan-

66. J. PLANAS: «La Unión de Rabassaires y las respuestas de los viticultores catalanes frente a la crisis vinícola de comienzos del siglo XX», *Hispania*, 80/264, 2020, p. 201-229.

67. *La Terra*, 15-1-1923.

68. *La Terra*, 12-7-1924.

69. *La Terra*, 17-1-1925.

70. Generalitat de Catalunya, *Els contractes de conreu a Catalunya (Documents per al seu estudi)*, Barcelona, 1933, p. 13-20. Com a delegats de societats rabassaires de la comarca també constaven Josep Buil (Piera), Joan Tetas (Sant Jaume Sesoliveres) i Pau Casanovas (Beguda Alta).

71. SOLÀ: *Història de l'associacionisme...*, p. 447.

distes de la UR: Amadeu Aragay de Sabadell, Josep Raventós de Sant Sadurní d'Anoia, Josep Buil de Piera, Josep Ricart de Sant Pere de Ribes i Jaume Font Marió de Barcelona. Pocs dies després va morir Narcís Munné Claramunt, que ocupava el càrrec de tresorer de la Societat de Rabassaires de Sant Jaume Sesoliveres.⁷² Sabem que en aquesta localitat s'hi havia de celebrar una conferència de Lluís Companys el 28 de desembre de 1924. Sant Jaume Sesoliveres fou, doncs, en aquests primers anys, el nucli de la comarca on la UR va celebrar més actes públics.

La tercera entitat de la comarca adherida a la UR en aquests primers anys vint fou la Societat Obrera Agrícola de Masquefa.⁷³ Aquesta entitat no realitzava activitats cooperatives, que com hem vist portaven a terme la Caixa Agrícola, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Sant Isidre i, a partir del 1924, també la Cooperativa Agrícola i de Consum de Masquefa. Es tractava, doncs, d'un sindicat de defensa dels treballadors en els seus litigis amb els propietaris agraris, com en el cas del judici de desnonament que havia promogut un propietari de Piera, Torras de la Mata, contra un veí de Masquefa, Salvador Domènec Llorach, «responent la societat [de rabassaires] d'aquest poble de tots els gastos judicials que varen haber-hi». Segons el corresponsal de *La Terra*, a Masquefa «abans d'estar organitzats, el propietari Valls [presumiblement Josep M. Valls Massana] donava tot sovint disgustos als seus rabassers i com que aquests anaven sols no els quedava altre remei que perdre cada vegada. Ara és molt diferent».⁷⁴

Segons explicava el corresponsal de *La Terra* a Masquefa, amb els rabassaires organitzats no sols eren capaços de fer front als litigis amb els propietaris, sinó que també els havien fet canviar d'actitud: «En Marrugat, l'amo i senyor de la Fortesa, sembla que no és ja fiero com abans, però procura enganyar al rabasser amb arreglos particulars. Li fem a sapiguer que, formen part de la Unió de Rabassaires, d'arreglos particulars no n'hi farem cap [...]. Cridem també l'atenció dels amics de Piera, on demostren molts d'ells que desconeixen la importància de la Unió i els fins que aquesta persegueix. Molts són els petits beneficis alcançats que sense la Unió no haurien sigut alcançats jamai. Aquest benefici obtingut per molts socis és una demostració de la por dels propietaris per la importància que pren la Unió [...]».⁷⁵

La Fortesa és una localitat del municipi de Piera en la qual Josep Oriol

72. *La Terra*, 1-9-1923.

73. POMÉS: *La Unió...*, p. 277.

74. *La Terra*, 1-3-1924.

75. *La Terra*, 1-3-1924.

Marrugat tenia una gran finca vitícola. L'any 1911 aquest propietari havia estat un dels fundadors dels sindicats catòlics de Piera i de Sant Jaume Ssoliveres esmentats més amunt, i el 1917 va ser un dels fundadors de la Federació Catòlica Agrària de Barcelona, de la qual també fou vicepresident. També va ser el fundador i secretari de la Cambra Agrícola de Sant Sadurní d'Anoia (1918-1921), també vinculada al catolicisme social, i després membre de la junta directiva de l'IACSI (1923-1926). Fou, per tant, un activíssim defensor dels interessos dels propietaris rurals i és per això que l'enfrontament dels rabassaires amb un propietari tan significat també és indicatiu de la seva capacitat d'organització.

Fixem-nos, però, que des de Masquefa es cridava l'atenció als rabassaires de Piera sobre els avantatges de l'organització: «Cal que meditin tot això els rabassaires de Piera».⁷⁶ Això vol dir que en un dels nuclis més actius del moviment rabassaire, l'any 1924 encara molts pagesos no s'havien adherit a la UR. A la comarca només es rebia *La Terra* a Masquefa, Piera, Sant Jaume Ssoliveres, Santa Margarida de Montbui i Vallbona d'Anoia.⁷⁷ És un altre fet indicatiu de les dificultats per a l'expansió del moviment rabassaire en aquests primers anys de la tercera dècada del segle. No sembla que la UR aconseguís la mobilització pagesa de la FTARE en els primers anys 1890. Apunta en la mateixa direcció que quan el president de la UR, Francesc Riera, es presentà a les eleccions provincials del mes de maig de 1923 pel districte d'Igualada-Vilafranca del Penedès, va obtenir uns mals resultats, encara que foren millors al subdistricte d'Igualada que al de Vilafranca.⁷⁸

Naturalment, sota la dictadura del general Primo de Rivera la situació per als rabassaires empitjorà, encara que la UR no s'oposà al règim i, com la UGT, al començament hi va tenir una actitud més aviat col·laboracionista.⁷⁹ A més de les dificultats per mantenir l'activitat sindical, la situació política emparava els propietaris en els litigis amb els seus arrendataris. El mateix Joan Bonastre va patir dos desnonaments de les vinyes que conreava durant els anys de la dictadura, motivats segons ell «única i exclusivament pel fet d'ésser un dels qui més ha bregat per les reivindicacions de la nostra classe i en contra dels abusos de la propietat rústica».⁸⁰ Un d'aquests desnonaments l'efectuà l'any 1927 el propietari de Masquefa esmentat més amunt,

76. *La Terra*, 1-3-1924.

77. POMÉS: *La Unió...*, p. 293.

78. POMÉS: *La Unió...*, p. 485.

79. POMÉS: *La Unió...*, p. 487-497.

80. *L'Opinió*, 19-9-1931.

Josep M. Valls Massana.⁸¹ Aquest propietari havia estat director de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (1915-1919) i un dels impulsors del Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell fundat el 1917. Curiosament, dos anys després del desnonament, aquest propietari va encarregar a l'arquitecte Cèsar Martinell la construcció d'un celler a la seva propietat de can Parellada de Masquefa per utilitzar-la en règim cooperatiu amb els parcers de la finca.⁸² És possible que s'adonés que les relacions entre els propietaris i els rabassaires anaven pel pedregar i que calia buscar altres fórmules de col·laboració. Però aquestes noves fórmules no van arribar, com veurem a continuació.

L'HORA DELS RABASSAIRES

La proclamació de la Segona República va despertar grans esperances entre els rabassaires. Els partits republicans havien inclòs en els seus programes la revisió dels contractes de conreu, i els decrets del govern del 29 d'abril, 11 de juliol i 6 d'agost de 1931 van prohibir els desnonaments que no es fonamentessin en la falta de pagament de les rendes i van obrir un període de revisió dels contractes de conreu, amb la possibilitat de rebaixes fins al 50 %. Els pagesos només havien de presentar una demanda al jutjat i abonar la meitat de les parts de fruits, a reserva del que dictaminés el jutge. Aquesta possibilitat va provocar una allau de demandes de revisió de contractes, mentre s'esperava l'aprovació d'una llei que regulés definitivament els contractes de conreu.

Abans de l'estiu de l'any 1932, els jutjats de Catalunya van haver de resoldre prop de trenta mil demandes de revisió de contractes. Foren especialment nombroses al Penedès i a les comarques veïnes: 9.334 (31 %) al partit judicial de Vilafranca del Penedès, 3.084 al de Manresa, 2.952 al del Vendrell, 1.983 al de Terrassa, 1.860 al d'Igualada, 1.667 al de Sabadell, 1.451 al de Sant Feliu de Llobregat, i 1.118 al de Vilanova i la Geltrú. Al partit judicial d'Igualada les demandes van afectar 25 termes municipals (dues terceres parts del total), amb el nombre més alt en els municipis del vessant penedesenc de la comarca: Piera (590), la Llacuna (289), Masquefa (150) i la Torre de Claramunt (71).⁸³

Un dels qui va liderar aquesta campanya dels rabassaires a la comarca

81. *El Diluvio*, 10-6-1927.

82. PLANAS: *Viticultura i cooperativisme...*, p. 180.

83. Generalitat de Catalunya, *Els contractes de conreu...*, p. 128-131.

d'Igualada va ser Joan Bonastre, que aleshores ocupava l'alcaldia de Masquefa.⁸⁴ La UR va animar els pagesos a presentar aquestes demandes de revisió de contractes, però Bonastre ho va fer des d'una organització alternativa i dissident de la UR, de la qual es va convertir en el «cap visible».⁸⁵ Va impulsar la constitució d'aquesta organització Jaume Martrat, que havia estat el líder de la FRC, des de la qual es va promoure la creació de la UR. Ell va ser el primer president de la UR l'any 1922; però va dimitir molt aviat i fou succeït en la presidència per Francesc Riera, un altre líder rabassaire de Martorell més radical, que va presidir la UR del 1922 al 1932. Fèlix Duran Cañameras, que com hem vist va abandonar la UR l'any 1924, una mica abans de Bonastre, l'any 1931 va ajudar a organitzar i legalitzar aquesta nova Societat de Rabassaires de Catalunya.⁸⁶ El 4 d'octubre de 1931 Jaume Martrat va presentar els seus estatuts a la sala d'actes de la Cooperativa de Martorell, i el mes següent ja tenia societats de pagesos adherides a la Pobla de Claramunt, Capellades, Masquefa, Sant Martí de Tous, Vallbona d'Anoia, la Llacuna, Santa Margarida de Montbui i Sant Andreu de la Barca, és a dir, principalment a la comarca d'Igualada.⁸⁷

El setembre de 1931, Bonastre ja es va significar en respondre a les crítiques del Governador Civil a l'agitació rabassaire amb una carta pública com a alcalde de Masquefa: «jo he anat mantes vegades per uns indrets de Catalunya fent alçar la consciència adormida dels pobres germans d'esclavatge, i desgraciadament veig que hem estat molt pocs, i és per això que penso continuar amb la meua actitud [...] Sàpiga el senyor Governador que durant l'època afrosa de la dictadura [...] he hagut de sofrir les conseqüències de dos llançaments injustos i que mai els esmentats propietaris, que ara tant s'esclamen i volen la pau i tranquil·litat, varen fer cap esforç per a aturar una infàmia i una injustícia, com és la de privar a un home que usi la terra».⁸⁸

Davant d'aquesta actitud, fou cridat al Govern Civil i detingut, i se li exigí la dimissió del càrrec d'alcalde de Masquefa, que ell no es cregué obligat a presentar.⁸⁹ Uns dies després fou novament detingut i posat a disposició del jutge de primera instància de Vilafranca del Penedès, acusat de coaccionar els rabassaires perquè presentessin demandes de revisió de con-

84. *Diari d'Igualada*, 12-5-1932, 9-6-1932, 21-6-1932, 22-6-1932, 8-8-1932.

85. *L'Opinió*, 4-5-1933.

86. AGDGC, Fons Associacons, exp. 6. 159. Vegeu també POMÉS: *La Unió...*, p. 574 i 580, SOLER-BECERRO: *Viticultura, desigualtat i conflicte...*, p. 170.

87. *L'Opinió*, 1-10-1931 i 26-11-1931.

88. *L'Opinió*, 19-9-1931.

89. *L'Opinió*, 24-9-1931.

tractes de conreu; però l'acusació no va poder ser provada i fou posat en llibertat. Aquesta detenció «causà molt mala impressió entre els pagessos de la seva comarca»⁹⁰ i va motivar una protesta de les principals entitats de Masquefa, que en una carta pública van manifestar que «la seva actuació dintre el Municipi és a satisfacció plena de tots els veïns i com a ciutadà i com a rebasaire podem provar que no s'ha mogut ni lo més mínim de lo que la llei mana i que per res s'ha alterat l'ordre públic ni ningú podrà provar que hagi coaccionat perquè fes ús dels Decrets esmentats del Ministeri de Justícia referents a la revisió dels contractes de la terra».⁹¹ També protestaven per la seva destitució del càrrec d'alcalde, que també va motivar cartes de protesta d'agrupacions polítiques d'altres municipis.⁹²

En el clima d'agitació que hi havia el setembre de 1931 pel repartiment de fruits de la collita, el Governador Civil Josep Oriol Anguera de Sojo va propiciar l'anomenat *Pacte de la Generalitat* entre la UR i l'IACSI. Precisament, un dels comissionats de la UR en aquest «pacte» va ser Josep Buil Bafaluy, l'altre dirigent històric de la UR a la comarca. Joan Bonastre s'hi oposà i considerà que era un error estratègic de la UR. Segons ell mateix va explicar més tard en un manifest als rabassaires i a l'opinió pública, «els de l'Institut de Sant Isidre van influenciar el senyor Anguera de Sojo, aquest el senyor Macià i aquest ho demanà als senyors Aragai i Companys, que, junt amb els delegats “Rabassaires”, havien de tenir una entrevista a la Generalitat. Això era el dia 25 de setembre. Què va passar? Varen acordar no obeir els decrets del Govern, que eren el màxim de benefici per al que treballa la terra i el rabassar; alliberar els “Rabassaires” que el mateix dia havien estat detinguts per la Guàrdia Civil i els Mossos d'Esquadra en diverses poblacions, i posar presoner l'alcalde de Masquefa perquè no va voler acatar els acords de la Generalitat i complí els decrets del Govern de la República».⁹³

Segons Joan Bonastre, la UR va desaprofitar els decrets del Govern central que emparaven la lluita dels rabassaires dintre de la legalitat i després ho van intentar compensar amb «les campanyes demagògiques dels dirigents rabassaires contra els propietaris»:

90. *L'Opinió*, 30-9-1931.

91. *L'Opinió*, 4-10-1931. Signaven la carta de protesta els presidents i secretaris del Sindicat Únic, Aliança Agrícola, Unió Masquefenca, Montepió del Remedio, Cooperativa Agrícola i Casino Popular Recreatiu de Masquefa, entitats que deien constituir «quasi en la seva totalitat la representació del poble de Masquefa».

92. *L'Opinió*, 7-10-1931.

93. *L'Opinió*, 18-11-1933.

«en virtut del Pacte de la Generalitat, els rabassers tenen dipositades les quantitats que la llei els exigia per retirar tots els fruits i després els propietaris s'han trobat beneficiats amb les pessetes i amb les parts en fruit previstes pel Pacte de la Generalitat. Ara ens trobem que quan hi havia la llei, els de la Unió [de Rabassaires] no s'hi van acollir i quan no hi era la van exigir per la violència. Els conflictes pendents els resoldrà d'acord amb les normes fixades pels decrets d'onze de juliol, sis d'agost i dotze de setembre de 1931, i tot el que faci referència a voler restringir o minvar les proposicions del Govern de la República és provocar la revolta al camp d'una manera anàrquica».⁹⁴

Bonastre també va manifestar públicament les seves diferències amb els representants de la UR en el jurat mixt de la propietat rústica d'Igualada creat el 1932, del qual era membre en representació dels arrendataris, rabassaires i parcers.⁹⁵ En aquest jurat també hi havia, entre altres representants dels rabassaires, Joan Valls Pujol, dels Hostalets de Pierola, Pere Sabaté Mañosas i Cèsar Borràs Vilarrubí, de Vallbona d'Anoia, i Josep Buil Castan i Pere Isart Parera, de Piera.⁹⁶

La Federació de Rabassaires que impulsava Bonastre no va passar d'una organització heterodoxa i minoritària, al costat de la UR, que en els anys 1930 va ampliar extraordinàriament el nombre d'adherits i es convertí en el gran sindicat dels pagesos de Catalunya. Si durant els anys 1920 la UR no havia superat mai els cinc mil afiliats i les cinquanta seccions locals, l'abril de 1932 ja comptava amb més de vint mil associats en 173 societats locals, i aquestes havien augmentat fins a 224 un any més tard.⁹⁷

Com es veu en el Mapa 1, l'any 1933 la UR comptava amb seccions a la majoria de municipis de la comarca d'Igualada, molt especialment en el vessant penedesenc de la comarca i a la Conca d'Òdena, que és on es concentrava la vinya, però també en alguns municipis situats cap a l'altiplà de la Segarra, com ara Montmaneu, Copons, els Prats de Rei i Calaf, un fet indicatiu que el moviment rabassaire havia arrelat també entre els «altres cultivadors del camp», tal com enunciava la seva nova denominació. El Mapa 1 indica aquells municipis en els quals el sindicalisme rabassaire o pagès havia estat present amb anterioritat, presència que es remuntava de vegades aquesta presència als anys del Sexenni Democràtic (1868-1874) o

94. *L'Opinió*, 4-5-1933.

95. *El Diluvio*, 2-11-1932.

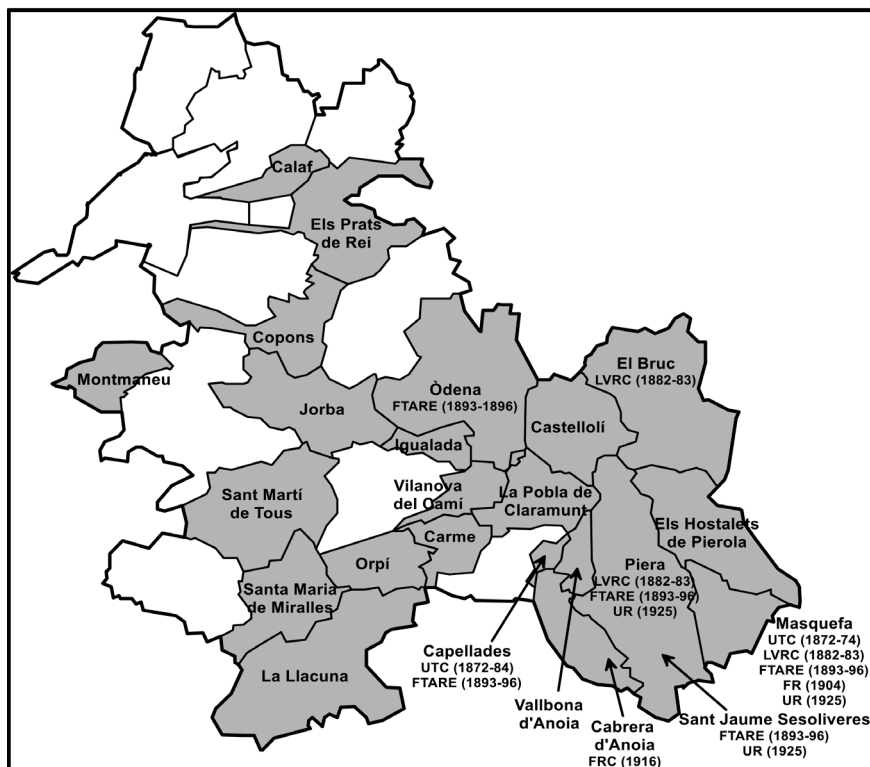
96. Ordre del Ministeri del Treball i Previsió del 19 d'agost de 1932 (Generalitat de Catalunya, *Els contractes de conreu...*, p. 99).

97. J. POMÉS: «La Unió de Rabassaires», dins B. DE RIQUER (dir.), *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, vol. 9, 1999, p. 167.

a la primera Lliga de Viticultors Rabassaires (1882-1883), com es veu en el cas de Masquefa, Piera, Sant Jaume Sesoliveres, Capellades, el Bruc i Òdena. Però el més destacable és l'expansió del moviment rabassaire a un gran nombre de municipis en els quals abans no havia arrelat.

Algunes d'aquestes seccions de la UR es crearen com a sindicats agrícoles i van portar a terme funcions cooperatives, encara que el seu objectiu principal fos la defensa dels interessos de classe dels rabassaires. És el cas del Sindicat Agrícola de Rabassaires de Copons, creat el 1931, o del Sindicat Agrícola Cooperatiu de Carme, creat el 1932, que l'any 1937 encara operava comercialment amb la Federació de Cooperatives d'Igualada. En canvi, en aquelles localitats en les quals ja funcionava una cooperativa agrícola amb una certa afinitat amb el moviment rabassaire, el sindicat es dedicava exclu-

Mapa I. Seccions de la Unió de Rabassaires a la comarca d'Igualada (1933) i els seus precedents.

Font: Elaboració pròpia a partir de J. POMÉS, *La Unió...* (p. 541), «El sindicalisme rabassaire...» (p. 24), i *La Publicidad* (28.6.1904).

sivament a la defensa de classe. És el que succeí a Vallbona d'Anoia, on des del 1914 funcionava la Cooperativa Vallbonenca, quan es creà la Societat de Pagesos de Vallbona adherida a la UR segons els seus estatuts.⁹⁸ La Societat de Pagesos de Capellades, que el 21 de novembre de 1931 va presentar uns estatuts idèntics als de la Societat de Pagesos de Vallbona d'Anoia, va haver de reformar-los l'any següent per portar a terme l'activitat cooperativa.⁹⁹ En el cas de Pierola, els estatuts del Sindicat Agrícola «Agricultors Rabassaires» preveïen la creació de diverses seccions cooperatives (crèdit agrícola, compravenda d'adobs i altres matèries, adquisició de maquinària i eines del camp per a ús en comú...) i fins i tot de socors mutus. Però no va arribar a portar a terme aquestes funcions, perquè el Sindicat de Rabassaires havia nascut estretament vinculat a la Cooperativa Agrícola de Pierola.

Amb en Francesc Valls vàrem poder resseguir la interrelació entre aquestes dues entitats i més de la meitat dels dirigents del Sindicat de Rabassaires de Pierola havien tingut càrrecs —o fins i tot en tenien en aquell moment— en la Cooperativa, que es convertí també en el domicili del Sindicat de Rabassaires.¹⁰⁰ Des del febrer de 1934 en fou el president Joan Valls Pujol, que des del 1933 ocupava la vicepresidència de la Cooperativa i que després de les eleccions municipals del gener de 1934 fou elegit alcalde per ERC. En aquests anys també va tenir una participació molt activa dintre de la UR: el març de 1935 fou elegit president de la Secció Vinícola de la UR, i en el congrés de la UR, celebrat el maig de 1936, va exercir el càrrec de secretari de la mesa.¹⁰¹ En el moment de la seva fundació el Sindicat de Rabassaires de Pierola ja comptava amb 124 socis, nombre que va augmentar en els anys següents, per situar-se en una posició molt majoritària en una localitat de 250 famílies que vivien aleshores a Pierola, i clarament per sobre del nombre de socis de la Cooperativa Agrícola i d'altres entitats locals.¹⁰² És un fet indicatiu de la capacitat d'atracció que tenia aleshores el moviment rabassaire: va incorporar no només aquells sectors més propers al republicanisme, sinó també molts pagesos que fins aquell moment havien estat vinculats a entitats cooperatives, mutuels o culturals de drete. A diferència del que havíem vist en els anys 1920, semblava que efectivament havia arribat l'hora dels rabassaires.

98. *Estatuts de la Societat de Pagesos de Vallbona*, Vallbona d'Anoia 18-11-1931, art. 6 i 7 (AGDGC, Fons Associacions, exp. 15.496).

99. Societat de Pagesos de Capellades: còpia de l'acta de la sessió celebrada per a la reforma dels estatuts, 17-4-1932 (AGDGC, Fons Associacions, exp. 16.716).

100. PLANAS i VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires...*, p. 168-177.

101. *La Terra*, 15-4-1935 i 1-6-1936.

102. J. PLANAS i VALLS-JUNYENT: *Cacics i rabassaires...*, p. 172.

Al govern de la Generalitat hi havia Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), un nou partit republicà que havien contribuït a fundar els principals dirigents de la UR (Lluís Companys, Amadeu Aragay, Ernest Ventós) o s'hi van adherir després (Francesc Riera), i que tenia en el seu programa un canvi en les relacions contractuals dels rabassaires. A la comarca d'Igualada, Joan Bonastre va participar en el procés d'organització del republicanisme d'esquerres que van promoure Marcel·lí Domingo, Lluís Companys, Ramon Noguer i Comet, Antoni Rovira i Virgili, entre altres, i que acabaria donant lloc a la fundació d'ERC.¹⁰³ Ell sempre havia militat dintre de les files del republicanisme i al començament dels anys 1920 havia format part del Comitè d'Unió Republicana del districte de Sant Feliu de Llobregat.¹⁰⁴ Tanmateix, no s'arribà a integrar al nou partit i fou crític amb la seva posició en relació al problema rabassaire. Bonastre va ser un seguidor incondicional de Marcel·lí Domingo, que tenia un especial interès en la problemàtica dels treballadors del camp, i que va arribar a participar inicialment en el directori d'ERC, però que se'n separà molt aviat.¹⁰⁵

Joan Bonastre i Marcel·lí Domingo eren vells coneguts. El novembre de 1922, en ocasió d'un míting a Masquefa, Marcel·lí Domingo va fer un elogi de Joan Bonastre per la constància de la seva militància d'esquerres i el definí com «el hombre que conserva en su espíritu la jerarquía moral de los viejos y austeros varones de la República española».¹⁰⁶ Bonastre va ser un dels promotors del Partit Republicà Radical Socialista Català, creat el maig de 1933 sota l'impuls de Marcel·lí Domingo.¹⁰⁷ En les eleccions generals del mes de novembre Bonastre va renunciar a presentar-se com a candidat de la Coalició d'Esquerres perquè «la República no està consolidada», i «aquesta vegada han d'anar a les Corts homes molt competents per a combatre els enemics de la Llibertat i de la República». Però va demanar el vot per aquesta coalició alternativa a ERC, perquè considerava que «el problema de la terra s'arranjarà, però no serà arranjat per aquests homes de l'Esquerra que han de demanar i pregar als 'Rabassaires' que baixin als mítings que fan a Barcelona; el problema l'arranjaran els homes que ho tenen al seu programa, i que saben que és cosa d'honor per a

103. *El Diluvio*, 26-2-1930.

104. *El Diluvio*, 18-4-1923, 24-4-1923 i 25-4-1923. Vegeu també J. POMÉS: *La Unió...*, p. 570.

105. *La Publicitat*, 9-1-1932.

106. *El Diluvio*, 9-11-1922.

107. *L'Opinió*, 11-5-1933. Entre els membres del comitè organitzador del Partit Republicà Radical Socialista Català presidit per Ramon Noguer Comet, hi consta, per error, «Josep Bonastre (Masquefa)».

la República. Aquests homes són els dels partits de la Coalició d'Esquerres».¹⁰⁸

De nou, Joan Bonastre optava per una posició minoritària. Fou en bona part gràcies al suport majoritari dels rabassaires que ERC va aconseguir els seus èxits electorals i va convertir-se en el partit hegemònic a Catalunya. A nivell local, com hem vist que va succeir als Hostalets de Pierola, hi havia una estreta relació entre les seccions locals d'ERC i els sindicats de rabassaires que s'anaren constituint, molts dels quals s'adheriren al partit republicà o bé ho van fer individualment la majoria dels seus membres. El mateix Bonastre, com Joan Valls Pujol als Hostalets de Pierola, el 1934 va ser escollit alcalde en una candidatura d'ERC.¹⁰⁹ Altres dirigents rabassaires, com ara Cèsar Borràs a Vallbona d'Anoia, ho van fer en candidatures de coalició entre la mateixa UR i el Centre Republicà Català, una entitat adherida a ERC.¹¹⁰

En aquestes eleccions, que van tenir lloc enmig de la tensió per la discussió en el Parlament català de la Llei de Contractes de Conreu, els rabassaires van participar-hi molt activament, sovint en candidatures d'ERC, que a la comarca d'Igualada van resultar clarament majoritàries, especialment en el vessant penedesenc. A Masquefa, l'única llista que va presentar-se fou la d'ERC, i als Hostalets de Pierola, Piera, Cabrera d'Anoia, Capellades, la Torre de Claramunt, Santa Maria de Miralles, Orpí i Vilanova del Camí, la candidatura d'ERC va superar el 65 % dels vots. A Òdena, per tal de copar tots els llocs de regidor, ERC es presentà a dues llistes, la del Centre Fraternal Instructiu d'Esquerra Republicana i la del Sindicat Agrícola Cooperatiu d'Esquerra Republicana.¹¹¹ Entre les entitats adherides a ERC a la comarca d'Igualada hi trobem les seccions de la UR de Bellprat i la Llacuna, la Unió de Treballadors del Camp de Santa Maria de Miralles o les cooperatives de la Poble de Claramunt i dels Prats de Rei. Tal com ha explicat Raimon Soler, amb la influència del moviment rabassaire i les vinculacions amb el movi-

108. *L'Opinió*, 18-11-1933.

109. Durant la Guerra Civil, però, Joan Bonastre continuà com a regidor de l'Ajuntament de Masquefa en representació del PSUC. Vegeu Vicenç ROCOSA, «La col·lectivització a Masquefa», *Col·lectivitzacions al Baix Llobregat* (1936-1939), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 151-167.

110. Cèsar Borràs era el secretari del Centre Català Republicà de Vallbona d'Anoia, que des de la seva fundació l'any 1931 tenia com a president Miquel Poch Millaret, també membre de la UR (AGDGC, Fons Associacions, exp. 14.751).

111. R. SOLER BECERRO: «El Centre Republicà d'Igualada...», p. 57-58. Vegeu també R. SOLER BECERRO: «Les eleccions municipals de 1934 a Catalunya», *Segle XX. Revista catalana d'història* 8, 2015, p. 47-75.

ment cooperatiu, l'organització d'ERC a la comarca d'Igualada va anar creixent en nombre d'entitats adherides i militants.¹¹²

LES ESPERANCES FRUSTRADES

Les expectatives que tenien els rabassaires d'aconseguir un canvi en la seva situació contractual o fins i tot d'accedir a la propietat de la terra que conreaven van veure's defraudades enmig d'una creixent tensió social al camp. La decepció dels rabassaires per la falta de concreció del seu programa va provocar un distanciament entre ERC i la UR, que, malgrat l'estreta relació amb el partit republicà, es va mantenir sempre com un sindicat sense adscripció política. Aquest distanciament ja es començava a manifestar en els darrers mesos de l'any 1932, quan la UR va escollir Pau Padró, del Bloc Obrer i Camperol, per substituir Francesc Riera en la presidència d'UR.¹¹³ Però s'accentuà encara més a partir del gener de 1933, quan el president Macià va posar al capdavant de la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat Pere Mias, que ja s'havia encarregat de la política agrària durant el període de la Mancomunitat, i al qual la pressió d'UR va acabar per fer dimitir el setembre de 1933.

Quan l'any 1934, ja amb Lluís Companys a la presidència de la Generalitat, el Parlament català va aprovar finalment la Llei de Contractes de Conreu, que era la gran promesa electoral d'ERC als rabassaires, la mobilització dels propietaris rurals, que també s'havien organitzat per fer front a la política reformista dels governs republicans, va acabar per frustrar-ne l'aplicació. En el cas de la comarca d'Igualada, l'organització que va encapçalar la reacció dels propietaris fou Acció Agrícola d'Igualada, creada el 25 d'octubre de 1931 i que va actuar estretament vinculada amb l'IACSI.¹¹⁴

Agrupades entorn de l'IACSI, les organitzacions dels propietaris van començar una campanya d'agitació contra la Llei de Contractes de Conreu ja des del moment en què el Projecte de Llei es presentà al Parlament català, el 21 d'abril de 1933, amb «ressonants assemblees de propietaris agricultors en els centres de les comarques més castigades per la demagògia imperant».¹¹⁵ El 21 de maig de 1933 es celebrà al local d'Acció Agrícola

112. R. SOLER BECERRO: «El Centre Republicà d'Igualada...», p. 59-62.

113. *La Veu de Catalunya*, 5-11-1932.

114. Vegeu J. PLANAS: «Acció Agrícola d'Igualada i el conflicte rabassaire (1931-1936)», *Recerques* 66, 2015, p. 123-151.

115. *Rev. IACSI*, 6.1933.

d'Igualada una d'aquestes assemblees, que aplegà uns mil cinc-cents propietaris, en la qual es va denunciar que «l'Esquerra vol fer una reforma agrària que no és res més que la legalització dels robatoris i la paga dels vots dels rabassaires amb els béns dels propietaris», i es va pronosticar que «els agitadors del camp seran víctimes de l'esperit de venjança que hauran suscitat».¹¹⁶

Poc abans de l'aprovació de la Llei de Contractes de Conreu, en la reunió del Consell Directiu que l'IACSI va celebrar el 4 d'abril de 1934, va ser un dels dirigents d'Acció Agrícola d'Igualada, Justí Vilaró, qui —després d'afirmar que «sols per la força» acatarien la Llei de Contractes de Conreu— va presentar la proposició perquè l'IACSI aconseguís dels partits polítics una declaració oficial que sostingués la seva inconstitucionalitat, amb l'objectiu que fos denunciada pel govern davant del Tribunal de Garanties Constitucionals, tal com es va portar a terme.¹¹⁷

Com és conegut, la Llei de Contractes de Conreu fou declarada inconstitucional el 8 de juny de 1934, però una setmana després el Parlament de Catalunya va votar una nova llei que era exactament igual que la que havia estat derogada. Això va radicalitzar els propietaris, que van mantenir l'obstrucció a la Llei de Contractes fins a reclamar, en una gran assemblea a Madrid el 8 de setembre, que el govern espanyol retirés les competències d'ordre públic al Govern de la Generalitat.¹¹⁸ Acció Agrícola d'Igualada s'encarregà d'organitzar el trasllat a Madrid amb autocars, ferrocarril i automòbils particulars d'uns cinc-cents propietaris agraris de la comarca.¹¹⁹ El secretari d'Acció Agrícola d'Igualada, Justí Vilaró, era a la taula presidencial i es convertí en el president del Comitè de Defensa Agrícola que s'havia constituït en el si de l'IACSI per oposar-se a la Llei de Contractes. Justí Vilaró va ser un dels membres d'Acció Popular Catalana, el partit sorgit el 1934 en cerca de més radicalitat en la defensa dels interessos de la propietat agrària, que es convertí en la representació de la CEDA a Catalunya. Durant el període d'excepció que va seguir als fets d'octubre de 1934, va ocupar el càrrec de director general de Treball.

Després de la revolta del 6 d'octubre, que en bona part va ser una conseqüència de la frustració de les expectatives dels rabassaires i del malestar acumulat durant totes aquestes vicissituds, un gran nombre d'alcaldes i re-

116. *Diari d'Igualada*, 22-5-1933.

117. *Rev. IACSI*, 4.1934.

118. BALCELLS: *El problema agrari...*; J. CAMPS I ARBOIX: *Història de la Llei de Contractes de Conreu*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1971.

119. *Diari d'Igualada*, 8-9-1934.

gidors d'esquerres foren detinguts i, els Ajuntaments, suspesos.¹²⁰ Entre aquests hi havia Josep Buil Castan, fill del dirigent rabassaire Josep Buil Bafaluy. Aquest era aleshores ja una mica gran i, «sense que minvés ni una engruna el seu entusiasme per la causa rabassaire, sinó degut únicament a l'excés de fatiga per l'esforç realitzat, fou substituït pel seu fill».¹²¹ Josep Buil Castan havia estat elegit regidor de l'ajuntament de Piera en les eleccions municipals de 1934, i després del 6 d'octubre fou detingut i enviat al vaixell-presó *Argentina*. Des del 1933 va ser delegat de la UR a la comarca d'Igualada, i membre del Consell Central.¹²² Continuarà formant part de la direcció de la UR durant la Guerra Civil i després en el difícil exili, en què la UR es convertí en un organisme més polític que no pas sindical, sense incidència a l'interior del país. Quan l'any 1950 va morir Pau Padró, que en absència de Josep Calvet s'havia convertit en el màxim dirigent de la UR i també en membre del Govern de la Generalitat a l'exili, només quedaven Josep Buil i Pau Baqués com a membres del Comitè Central de la UR, però Josep Buil va renunciar-hi per motius personals.¹²³

Després del 6 d'octubre també fou detingut Cèsar Borràs Vilarrubí, que el 1932 havia estat un dels fundadors de la Societat de Pagesos de Vallbona, adherida a la UR, en la qual exercí el càrrec de secretari.¹²⁴ A l'Ajuntament de Vallbona d'Anoia va exercir primer com a president de la comissió gestora nomenada pel Conseller de Governació de la Generalitat de Catalunya,¹²⁵ i després de les eleccions de 1934 fou elegit alcalde. Fou detingut per la Guàrdia Civil juntament amb el tinent d'alcalde Pere Sabaté, que era el president de la Societat de Pagesos, i el caporal del Sometent Joan Bru. A tots tres se'ls instruí un consell de guerra pel delictes d'auxili a la rebel·lió i Cèsar Borràs fou condemnat a una pena de sis mesos i un dia de presó.¹²⁶

Cèsar Borràs també va tenir una participació molt activa en el si de la UR. En l'assemblea celebrada el mes de març de 1935, va ser membre de la ponència per a la creació de la Secció Social, i en l'assemblea de delegats del mes de novembre de 1935 fou escollit delegat de la comarca d'Igualada

120. Manuel LÓPEZ ESTEVE, *Els fets del 6 d'octubre de 1934*, Barcelona, Editorial Base, 2013: <http://www.editorialbase.cat/fitxers/FetsOctubre_Annex2.pdf>

121. *La Terra*, 15-5-1937.

122. AGDGC, Fons Associacions, exp. 11.923.

123. Carta de Josep Buil a Pau Baqués, 14-7-1950, citada a J. MATA: *Pau Baqués, republicà i rabassaire*, Subirats, Ajuntament de Subirats, 2010, p. 123.

124. AGDGC, Fons Associacions, exp. 15.496.

125. *Diari d'Igualada*, 27-5-1933.

126. *La Vanguardia*, 13-3-1935.

al Consell de la Secció Social de la UR.¹²⁷ Després de l'esclat de la guerra, va continuar en la direcció de la Societat de Pagesos de Vallbona, i quan l'any 1937 va començar a funcionar la Federació de Sindicats Agrícoles de la comarca d'Igualada, es convertí en un dels seus màxims dirigents. En representació d'aquesta federació, va presidir el gran míting que va celebrar-se a Igualada el 4 de juliol de 1937 en commemoració de la XV Jornada de la Cooperació Internacional.¹²⁸ Més tard, també va participar en l'organització de la UR a l'exili.¹²⁹

Després del 6 d'octubre de 1934, la Llei de Contractes de Conreu fou anul·lada i els rabassaires van haver de retornar les parts de fruit que haguessin retingut de les collites precedents sota l'amenaça del ban de l'estat de guerra publicat pel general Batet. Aquells que s'hi resistien eren cridats pel delegat de l'autoritat militar a Igualada i empresonats.

Molts propietaris van aprofitar l'estat d'excepció per desnonar els rabassaires que havien estat més bel·ligerants. Segons la UR, l'octubre de 1935 hi havia plantejades més d'un miler de sol·licituds de desnonament, la majoria provocades per «un afany primari de represàlies contra aquells camperols que gosaren demanar la reducció de la renda o el millorament de les condicions de parceria».¹³⁰ A la comarca d'Igualada, la UR va registrar un total de 62 desnonaments, i Òdena (11), Calaf (10) i Piera (7) van ser els municipis més afectats. La UR també va quantificar les parts de fruits que els propietaris van exigir indegudament als seus arrendataris a l'empara de la situació d'excepció. A la comarca d'Igualada aquestes parts de fruit sumaven un total de 452.198 ptes. Piera (112.564 ptes.), Sant Jaume Sesoliveres (60.604 ptes.), Masquefa (24.019 ptes.), Sant Martí de Tous (23.964 ptes.) i el Bruc (22.959 ptes.), essent les localitats més afectades.¹³¹

Després de la victòria del Front d'Esquerrres en les eleccions generals de febrer de 1936, el govern català decretà el restabliment de la Llei de Contractes de Conreu (2 març 1936), la reposició dels pagesos desnonats (14 març 1936) i el retorn de les parts de fruit exigides indegudament pels propietaris (12 juny 1936). Però als rabassaires els quedava ja poc temps per revertir la situació abans del cop d'estat que faria esclatar la Guerra Civil, el desenllaç de la qual frustraria definitivament les seves aspiracions.

127. *La Terra*, 15-3-1935 i 30-11-1935.

128. *Acción Cooperatista*, 13-8-1937.

129. MAYAYO: *De pagesos a ciutadans...*, p. 177-178.

130. UNIÓN DE RABASSAIRES, *Els desnonaments rústics a Catalunya*, Barcelona, 1935, p. 8.

131. *La Terra*, 1-7-1936.

